

Ioan Ceterchi, Franeise Deak, Ladislau Lörincz, Sofia David, Gheorghe Drăghiei, Dan Gheciu, Alexandru Șine, Ioan Vida, *Probleme fundamentale ale statului și dreptului socialist*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1982

Apariția unei lucrări sintetizând principalele probleme ale dreptului socialist român constituie un eveniment editorial bine venit, ținând seama de importanța pe care o dobîndește factorul juridic în actuala etapă de desăvîrșire a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Rezultat al contribuției unor autori bine cunoscuți în literatura de specialitate, lucrarea sintetizează de fapt elementele esențiale, necesare pentru înțelegerea sistemului de drept al României socialiste, privit alături în conținutul său, original și profund novator, cit și în dinamica și tendința continuiei sale perfecționări. Cum este și firesc, se acordă un rol primordial unor elemente de teoria generală a statului și dreptului, fundamentării raportului dintre politic, stat și drept, izvoarelor dreptului socialist român, trăsăturilor normei juridice, poziției acesteia în sistemul dreptului, conștiinței juridice, aplicării și interpretării dreptului, raportului juridic, legalității socialiste și ordinii de drept. În alte capitole ale lucrării sint examinate elemente nu mai puțin importante și de mare interes privind dreptul constituțional, dreptul civil, cadrul juridic al relațiilor de familie, răspunderea juridică, activitatea jurisdicțională și înfăptuirea justiției în Republica Socialistă România.

Nu este, desigur, în intenția noastră de a înfățișa aici toate contribuțiile și elementele noi pe care le aduce această lucrare de referință în problemele științei dreptului. Ne limităm să observăm numai că situându-se în probleme de stringentă actualitate, folosind practica judiciară și lucrările recente românești de specialitate, lucrarea nu oferă numai o sinteză a preocupărilor actuale cele mai importante ale dreptului socialist, dar enunță și luări de poziție competente și argumentate în probleme încă dezbătute în literatura română de drept.

Cîteva aspecte cu caracter general merită a fi însă reținute, deoarece lucrarea ce recenzăm, pe lângă caracterul practic, bogat informativ, se înfățișează și ca o cercetare teoretică meritorie, ce evidențiază cu multă

pregnanță rolul dreptului în raport cu fenomenele politice ale societății socialiste. După părerea noastră, prezintă un interes neîndoielnic acel capitol al lucrării care reușește să fundamenteze legătura dintre politic, stat și drept în societatea noastră, care examinează cauzele ce generează apariția puterii politice în societate. Studiind literatura marxistă, autorii ajung la concluzia că politicul reprezintă de fapt al treilea nivel de reglare socială, primul fiind reglarea spontană a relațiilor sociale, iar cel de al doilea, nivelul reglării instituțional-organizatorice. Criticînd pe bună dreptate abordările literaturii nemarxiste care confundă orice autoritate existentă în instituțiile sociale cu autoritatea politică, autorii demonstrează că puterea politică reprezintă „forța de comandă a unei societăți, generată de relațiile sociale de putere, destinată soluționării conflictelor sociale, prin dirijarea comportamentului uman, și exercitată printr-un sistem de instituții bine definite” (p.7).

Adoptînd o poziție proprie într-o problemă mult discutată, aceea a momentului apariției puterii politice, autorii se raliază tezei că puterea politică apare odată cu primele procese de diviziune a muncii în societate, fiind însă anterioară apariției statului, momentului în care în însăși structura societății apare un aparat de constringere distinct de masa membrilor săi. Deosebit de judicioasă ni se pare acea apreciere, rezultat al unei fine analize științifice, în sensul că puterea politică nu trebuie identificată cu puterea claselor exploatatoare, cu mecanismele de constringere. După cum apreciază autorii, pe drept cuvînt, „Concluzia firească ce trebuie desprinsă pentru practica politică a socialismului este aceea că esențialul în lupta clasei muncitoare pentru democrație și progres îl constituie tocmai această dealienare a puterii, eliberarea acesteia de monopolul unei clase și exercitarea ei de către întregul popor, eliminarea politicianismului dominației exploatatoare și înzestrarea politicii cu virtuțile conducerii științifice a societății” (p.9).

Dorim să relevăm modul nunațat în care sînt tratate interesele politice și cum acestea sînt raportate la relațiile politice, categoric distinctă a relațiilor sociale. Interesantă ni se pare și abordarea relațiilor dintre politic, stat și drept, evidențierea corelației strinse care există între aceste trei elemente. „În realizarea funcțiilor sale de instrument politic, statul dispune de o serie de mijloace, în cadrul cărora un loc deosebit revine dreptului. În relația dintre stat și drept, rolul determinant revine statului” (p. 18). Subliniind rolul cu totul aparte pe care îl au normele juridice ca instrumente de înfăptuire a politicului, autorii observă în mod justificat că „Normele juridice, aparent neutre în forma lor de reguli generale de conduită, au menirea de a dirija conduita membrilor societății în vederea atingerii acestor țeluri politice” (p. 19).

Cum este și firesc, fenomenele relației dintre politic, stat și drept în societatea socialistă românească ocupă un loc important în tratarea problemelor legate de fundamentarea unor elemente de teorie generală a statului și dreptului socialist. Relevînd elementele noi care desemnează sistemul puterii în România socialistă, autorii pun în relief caracterul novator al experienței politice românești, formele inedite pe care le consacră sistemul puterii în țara noastră. Este semnificativ că în cadrul acestui sistem acționează Partidul Comunist Român, statul socialist, organele cu dublă natură de partid și de stat — expresie directă a împletirii activității de partid și de stat —, F.D.U.S., organizațiile de masă și obștești, colectivele de oameni ai muncii și organele lor de autoconducere, ca și noile forumuri ale democrației socialiste constituite în ultimii ani.

Originalitatea elementelor care participă la realizarea sistemului puterii și diversitatea lor permite o armonioasă conlucrare datorită unității sistemului, rolului conducător pe care îl exercită în cadrul acestuia Partidul Comunist Român, centrul vital al întregii noastre națiuni. În acest context dorim să amintim că deși activitatea juridică propriu-zisă reprezintă o atribuție a statului socialist, care emite legi, specific pentru societatea noastră fiind principiul supremației legii, nu mai puțin interesante ni se par sistemele de relații și influențe reciproce, activitatea diferitelor forțe politice care concurează la elaborarea politicii legislative. Bogăția și originalitatea sistemului politic românesc ar impune poate, în viitor, în cadrul unor studii politico-juridice, într-o perspectivă mai largă, aprofundarea în cadrul problematicii izvoarelor dreptului socialist a influenței juridice pe care o au unele hotărâri

politice, ca de pildă, hotărârile Congreselor, ale Conferințelor naționale, ale Plenarelor C.C. al P.C.R. De asemenea, apare necesar a se studia mai atent și natura hotărîrilor unor largi forumuri reprezentative, a organelor lor permanente, precum Consiliul Național al oamenilor muncii, influența adoptării unor măsuri de către asemenea organe asupra mecanismului formării voinței legislative. Dialectica relației dintre politic și juridic implică să se examineze, totodată, pe un plan mai larg, cum unele idei cu caracter politic înscrise în documente influențează într-o perspectivă mai îndelungată întregul proces de legiferare. Ocupîndu-se de Codul principiilor și normelor muncii și vieții comunistilor, ale eticii și echității socialiste, autorii relevă pe bună dreptate că „acestor norme le corespund pe planul dreptului reglementări amănunțite, menite să le sporească eficiența în viața socială. Se realizează astfel în practica social-politică o acțiune convergentă a factorului etic, juridic și politic, menită să contribuie la efectuarea unei schimbări calitative în relațiile interumane, în viața socială în general, în concordanță cu direcțiile stabilite de Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate” (p. 62).

În sfîrșit, o ultimă remarcă pe care ne permitem să o facem pe marginea acestei valoroase lucrări ar fi aceea că ea stimulează o viziune creatoare cu privire la dezvoltarea dreptului, antrenînd în respectarea și aplicarea sa largi forțe politice, masele, opinia publică. Corelînd în permanență dreptul de fenomenele politice, autorii remarcă în mod judicios că „Dreptul socialist, fiind expresia reală a intereselor oamenilor muncii, înțeapă de a mai fi garantat în exclusivitate de forța de constrîngere a puterii publice. Realizarea dreptului socialist, traducerea în viață a prevederilor sale normative se bazează din ce în ce mai mult pe conștiința juridică a maselor de oameni ai muncii, pe reflectarea pe acest plan a concordanței dintre interesele individuale și cele generale ale societății, exprimate în normele de drept” (p. 24).

Lucrare ce prezintă un interes neluindolei nu numai pentru juriști, dar pentru toți cei care doresc să cunoască evoluțiile contemporane ale dreptului nostru socialist, raporturile sale cu fenomenele politice, cu puterea politică, cu viața societății, monografia *Probleme fundamentale ale statului și dreptului socialist* suscită și va suscita în continuare atenția unui larg cerc de cititori doritori să cunoască și să interpreteze corect rolul fenomenului juridic în actuala etapă de dezvoltare a societății noastre.

Adrian Crăciunescu

A. Neculau, *A fi elev*, București, Edit. Albatros, 1983

Recenta carte a lui A. Neculau, *A fi elev*, reprezintă un eveniment important în psihosociologia românească. Căci, deși titlul ei poate sugera, în primul rând, că ne aflăm în domeniul psihologiei ori pedagogiei școlare (și cartea folosește temeinic cunoștințele din sfera acestor discipline), conținutul determinant îl remarcă pe cunoscutul autor ieșean cu o contribuție deosebită la edificiul unei noi ramuri a cunoașterii, psihosociologia școlară. Dacă în lucrările sale mai vechi, îndeosebi în *Liderii în dinamica grupurilor* (1977), creația teoretică a autorului se situa în problematica generală a psihosociologiei, în *A fi elev* el face din grupul și liderul școlar, ca și din complexul de relații corespunzătoare, obiectul unei multiple analize, sistemice, de tipul cunoașterii psihosociologice.

A fi elev se distinge ca o lucrare de sinteză, cu incontestabile contribuții personale, ca o lucrare în care tratarea interdisciplinară este marcată de o susținută valorificare a principiilor cunoașterii din ramurile științei școlare și ale psihosociologiei pentru aprofundarea problematicii grupului școlar. Prin atare valori ale ei, lucrarea deschide noi orizonturi pentru educatorul școlar, redimensionând, pe baze mai cuprinzătoare și mai temeinice, comportamentul pedagogic al acestuia.

Pornind de la premisa că relația „educator-elev” este o unitate, autorul se mărturisește preocupat de poziția și problematica care frământă pe elev, fiind convins că soluționarea ei științifică nu poate decît să favorizeze hotărîtor actul educațional. Acestui scop îi este adecvat modelul de abordare care cuprinde: sistemul de norme și prescripții școlare, transmise îndeosebi prin profesori, climatul de muncă și nivelul de satisfacții ale membrilor organizaționali, calitatea vieții școlare, specificul vieții grupului școlar, sintalitatea acestuia, factorii care determină calitatea vieții școlare, destinul elevului în grup, personalitatea sa etc. Structurile de grup și relațiile cu educatorul, grupul și elevul în această relație sînt determinante în lucrare. Cunoașterea acestora se subordonează ameliorării procesului școlar, considerat din perspectivă sistemică, încît lucrarea lui A. Neculau favorizează integrarea învățămîntului cu știința și practica. Structura și problematica lucrării reflectă exigențele unei atare orientări unitare.

Primele pagini condiționează convingător actul educațional de profunđa cunoaștere de către educator a elevului: „Educația copilului ... înseamnă, deci, în primul rînd, cunoaș-

tere, apoi antrenare, coparticipare, în consecință o pregătire pentru autogestione și autoformare” (p. 10). Responsabilitatea educatorului se întemeiază, așadar, nu numai pe cunoașterea disciplinei de predat și a pedagogiei, ci și pe cunoașterea personalității elevului. De unde, în lucrare, atenția pentru reperele cunoașterii și autocunoașterii personalității. Categoria personalității elevului trimite apoi la aceea a grupului școlar, ceea ce ocupă spațiul cel mai întins în lucrare. Școala, privită ca organizație socială (sursa elementelor formale în sistemul de valori, norme și relații din grupul școlar), debutează în examenul colectivității școlare; urmează modelul psihosociologic analizei colectivității școlare. Ideile și aprecierile care privesc datele școlare, urmărind valorile climatului de muncă în școală, satisfacțiile elevului, colectivitatea școlară ca factor de educație, apoi considerarea multiplelor aspecte ale calității vieții școlare, pledoaria pentru relații de cooperare sînt probe puternice că elevul se cunoaște și i se poate acorda eficient asistență pedagogică în condițiile sociale în care el se manifestă, în relațiile sale de grup.

Grupul școlar este analizat ca mediu și mijloc de formare psihosocială, ca laborator de învățare socială, ținîndu-se seama de diversitatea specifică a grupurilor și a valențelor lor formative. Se au în vedere și tehnicile formative ori evaluative în grup, superioritatea lor față de acela care consideră izolat comportamentul elevului. Este adevărat că unele teste sociometrice susținute pot fi și criticabile îndeosebi pentru faptul că, conștiința dependenței reciproce a membrilor grupurilor în apreciere, concesiile în aprecierea fiecăruia condiționînd concesiile corespunzătoare din partea celorlalți, fac ca aprecierile să nu mai fie corecte.

La un nivel ridicat de competență sînt examinate problemele liderului (formal și informal), trăsăturile lor, tratarea elevilor-lideri, situația izolațiilor, rol-statusul elevului în colectivitatea școlară, evaluarea elevilor ca problemă psihosocială.

În afară de distincțiile între liderul formal și cel informal credem că este de reținut și prezența liderului care întrunește complex laturile formalului și informalului. Interesante apar și strategiile evaluării din punct de vedere psihologic. Cartea este scrisă într-un limbaj clar bogat, ideile înlănțuindu-se sistematic și logic.

Invităm autorul ca numeroasele idei din lucrare privind evaluarea să fie întruchipate într-un model încheiat, cuprinzător și operațional și care ar putea să fie obiectul unui studiu special. Avem convingerea că este

pe deplin competent să-l elaboreze și să-l propună.

Prof. dr. Ioan Grigoraș

Psihologia educației și dezvoltării, București, Edit. Academiei, 1983

Lucrarea *Psihologia educației și dezvoltării*, al treilea volum din seria „Sinteze de psihologie contemporană”, elaborată sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, apare sub coordonarea prof. dr. Ion Radu și constituie opera a 26 autori — cadre didactice universitare și cercetători.

Sintezele de psihologie contemporană și-au propus ca în 4 volume, nu mai mari de 300—400 pagini, să prezinte cele mai noi puncte de vedere din domeniul psihologiei teoretice și mai ales din cel al ramurilor ei aplicate. Ca urmare cuprinsul acestui volum are un caracter selectiv. În fapt, sint tratate aproape toate problemele principale ale psihologiei educației, dar numai câteva din cele ale dezvoltării psihice, fiind rare referirile la stadiile antescolare. Evident, redacția volumului și-a concentrat atenția asupra chestiunilor de primă importanță pentru teoria și practica școlii noastre.

Volumul debutează, în mod firesc, cu referiri introductive, distingându-se trei direcții în psihologia educației: a. una „constructivă”, cea mai importantă, vizând măsurile de ordin metodologic și organizatoric necesare optimizării unui proces instructiv de tip formativ și creativ; b. o a doua direcție „corectivă”, studiază diferite carențe și deficite pedagogice în vederea elucidării cauzelor și a mijloacelor de contracarare a lor; c. în fine, o direcție „prospectivă”, vizând evoluția probabilă a elevilor, în relație cu problemele orientării școlare și profesionale.

După un documentat capitol închinat reperelor psihogenetice, abordându-se problemele învățării se renunță la discutarea teoriilor prea generale, în favoarea descrierii unor secvențe tipice de învățare senzorio-motorie și de însușire a conceptelor. Se ilustrează astfel, mult mai limpede, prin referire la fapte și experimente precise, atât evoluția proceselor, cât și aspectele care trebuie avute în vedere pentru a se evita un clivaj între teorie și practică, preocuparea centrală a învățământului modern.

Un spațiu larg este consacrat modernizării instruirii, dezvoltării gândirii științifice și aspectelor specifice, însușirii cunoștințelor la diferite discipline. Urmează o analiză a factorilor reușitei școlare; se discută speci-

ficul așa-numitei „inteligențe școlare”, mult controversata relație creativitate-inteligență și rolul motivației. Se subliniază influența motivației în învățarea indirectă: aceea în care copilul învață fără să-și propună acest lucru, cu ocazia unui film, a unei excursii, a unui joc. Se ilustrează, prin cercetări experimentale, avantajele acestui mod de învățare care poate completa foarte bine pe aceea directă, intenționată. De asemenea se evidențiază rolul nivelului de aspirație și influențării lui de către „aprecierile sociale”.

Problemele motivației sint dezvoltate și aprofundate într-un dens capitol închinat formării noțiunilor, convingerilor și atitudinilor morale. Formarea convingerilor morale este prezentată ca fiind solidară cu procesul de socializare, „un proces de interiorizare a modelelor de comportament considerate valori pe care societatea le promovează nu numai prin presiunea externă, ci și din convingere”, prin acțiune educațională. În cadrul acestui proces apare o continuă și multiplă interacțiune între comportament, convingeri și cunoștințe morale, trecându-se de la nivelul acceptării unei valori, la acela al preferinței pentru o valoare și apoi la nivelul „participării-angajării”.

Formarea personalității elevului continuă să fie studiată din punct de vedere psihosociologic, examinându-se caracteristicile și influențele grupului „clasă de elevi”. Acesta este privit din punctele de vedere ale scopului, al organizării sale, al sarcinilor conducerii, normelor și al particularităților membrilor. Se subliniază dubla structură (formală și informală) a clasei, aceasta din urmă fiind constituită din „ansamblurile organizate ale diferitelor tipuri de relații ce se stabilesc între membrii grupului” (relații de comunicare, relații afectiv-simpatetice). „Clasa este un cadru psihosocial de învățare a conduitelor sociale așteptate de societate”.

Învățarea, procesul sociabilității elevilor se realizează în timpul îndeplinirii sarcinilor școlare, în cadrul comunicării, al procesului afectiv-apreciativ și al celui „de influență”. Autorii subliniază importanța activității școlare pe grupe și a „grupurilor de antrenament”. Ar fi de observat că predominarea netă a metodelor frontale în școala noastră,

cînd profesorul (deși se adresează tuturor) lucrează în fapt cu fiecare elev individual (întrucît copiii nu au voie să comunice între ei) nu favorizează colaborarea în munca intelectuală. Încît, într-adevăr, activitățile didactice pe grupe, pe lingă avantajul activizării gîndirii elevilor, ar putea contribui mult la educarea spiritului de colaborare, al colectivismului.

În ce privește relația dintre profesor-elev se subliniază însemnătatea raporturilor de cooperare și participare care duc la „un transfer reciproc de influență și afectivitate”.

Într-un izbutit capitol, referitor la cunoașterea elevului e regretabilă, totuși, tratarea schematică a importantei funcții a unui laborator școlar de psihologie (aceea de a coordona munca de cunoaștere a elevilor, în vederea remedierii sau prevenirii unor devieri de conduită sau a facilitării orientării lor școlare), pentru a se consacra 4 pagini clasificării testelor, chestiune tratată în primul volum de „Sinteze”, cu deosebiri doar de ordin terminologic.

Orientarea școlară și profesională a tineretului este prezentată în funcție de noile condiții tehnice, economice și sociale. Ea trebuie deci să țină cont de automatizarea și cibernetizarea producției (solicitînd un ridicat nivel de calificare), de modificarea rapidă a structurii locurilor de muncă și de cerințele progresului economic și cultural al țării, acestea solicitînd mutații profesionale, deci o policalificare, o pregătire nu pentru o profesie îngustă, ci pentru o carieră, pentru un anume mod de viață caracteristic societății noastre de mîine.

Un capitol este închinat unor probleme relativ noi: stadiilor vîrstei adulte și educației permanente. În final, lucrarea cuprinde studii închinete igienei muncii școlare și psihologiei deficiențelor auditivi, mintali și

comportamentali. În privința cauzelor deviației, cele mai importante se vădese a fi exemplele sugestive din familie și carențele mediului social în care se dezvoltă copiii. Analizîndu-se diferitele modalități și acțiuni de reeducare, se subliniază eficiența integrării în colectivele de muncă, în situația cînd delicventul este încredințat în mod individualizat, unei persoane cu prestigiu.

În ansamblu, acest volum, se distinge prin nivelul său științific ridicat: se utilizează o bibliografie bogată, se discută aspectele esențiale ale problemelor, se obțin concluzii aplicative. Redacția a reușit, cu tot marele număr de autori, să asigure o unitate de vederi și o tratare riguros științifică, imbinată cu o expunere clară, accesibilă nu doar specialiștilor, ci oricărui profesor. Ni se pare a fi cea mai completă lucrare de psihologie educațională apărută la noi. Omisiunea unor probleme, cum ar fi acelea ale memorării, se explică prin tratarea lor în primul volum, închinat chestiunilor fundamentale.

Lectura acestei lucrări atrage atenția asupra faptului că psihologii, alături de pedagogi și sociologi, ar putea aduce contribuții prețioase la perfecționarea continuă a învățămîntului nostru. Ca exemple, cităm existența unor posibilități de a asigura o creștere a eficienței educației pentru colectiv, menționate mai sus, ori modificări în ce privește durata și numărul din clasa întâi, în funcție de randamentul constatat prin studiile de igienă școlară — modificări necesare dat fiind coborîrea limitei de vîrstă. În mod evident, psihologia constituie un factor de valoare al analizei mijloacelor și al sporirii eficienței vastului proces educațional ce se desfășoară, pe multiple planuri, în țara noastră.

Andrei Cosmovici

Gordon A. Craig, Alexander L. George, *Force and statecraft. Diplomatic Problems of Our Time*, New York, Oxford, Oxford University Press 1983

Complexitatea problemelor vieții internaționale a suscitat și suscită pe drept cuvînt un interes crescînd din partea specialiștilor pentru a detecta problemele actuale ale raporturilor mondiale, folosind experiența conflictelor cunoscute în istorie, spre a preîntîmpina eventuale conflicte ce s-ar produce în viitor. Este meritul autorilor americani Gordon A. Craig și Alexander L. George, profesori la Universitatea Stanford (California), de a oferi cititorului o nouă și interesantă lucrare de teorie a rela-

țiilor internaționale în care analiza unor situații concrete, a unor studii de caz se imbină cu evaluări de principiu asupra diplomației ca principal mod de manifestare pe plan internațional a politicii statelor.

Cîteva probleme teoretice și practice rețin în mod deosebit atenția atunci cînd lecturăm această nouă lucrare americană de relații internaționale. O primă problemă demnă de semnalat este aceea a „balanței puterii”. După cum se cunoaște, această teorie a fost larg folosită în practica relațiilor interna-

ționale de marile puteri, în secolul trecut, pentru a stabili anumite relații de echidistanță și a împiedica ca una singură dintre marile puteri să obțină hegemonia asupra celorlalte. O idee interesantă pe care o dezvoltă noua lucrare a lui Gordon Craig și Alexander George este aceea că vechiul sistem al balanței puterilor din secolul XIX a putut să funcționeze în bună parte datorită faptului că el își propunea să asocieze după un timp puterile care fuseseră învinse (cum a fost de pildă cazul cu asocierea Franței la concertul marilor puteri prin Congresul de la Aix la Chapelle din 1818), stabilind totodată și un sistem de compensații între marile puteri care evitau, practic, conflictele dintre acestea. Autorii observă pe bună dreptate că această relație de stabilitate era determinată de faptul că teritoriile coloniale nu fuseseră încă complet împărțite, ceea ce permitea manifestarea unor tendințe expansioniste ale marilor puteri în aceste zone ale lumii, fără a intra obligatoriu în conflict unele cu celelalte. Spre deosebire de balanța clasică a puterii, care oferea compensații și permitea anumite relații de acomodare între marile puteri, sistemul internațional care s-a căzdit după cel de al doilea război mondial a reprezentat un „joc de sumă zero”, avantajele unei părți fiind considerate în mod inevitabil ca o pierdere pentru celelalte și vice-versa.

Potrivit părerii autorilor, în perioada dintre cele două războaie mondiale s-au constatat încercări de a restabili sistemul balanței puterilor în forma sa cunoscută, acordul de la München fiind un exemplu care se poate de ilustrativ în această privință. În timpul celui de al doilea război mondial, Franklin Delano Roosevelt respingea ideea unui sistem competitiv al balanței puterilor, pronunțându-se pentru cooperarea principalelor state ale coaliției antihitleriste în perioada ce trebuia să urmeze după război. „Marea schiță” („the Great Design”) oferea tocmai o asemenea imagine a luminii în care pacea și securitatea urmau să fie menținute prin acordul și acțiunea unanimă a marilor puteri. Deteriorarea relațiilor dintre S.U.A. și U.R.S.S. în perioada războiului rece a dus la o viziune reduționistă a relațiilor mondiale în termenii unui „joc de sumă zero”, situație la care s-a renunțat de abia în perioada destinderii, când relațiile dintre S.U.A. și U.R.S.S. au fost concepute în termeni noi, mult mai supli, un avantaj pentru oricare din părți neimplicând neapărat o pierdere pentru cealaltă parte. Reține atenția faptul că deși autorii Gordon Craig și Alexander George acordă o importanță hotărâtoare relațiilor dintre marile puteri — U.R.S.S. și S.U.A. — ei nu

nesocotesc rolul țărilor mici, al altor state, în configurarea sistemului internațional. Este semnificativă, de pildă, o apreciere de genul celei că „așa cum a arătat istoria C.S.C.E., o consecință a creșterii numărului de membrii a comunității diplomatice a fost tendința din partea statelor mai mici a cere nu numai reprezentarea, dar și o participare activă și o voce în soluționarea problemelor internaționale” (p. 170). Cu mult realism, autorii constată afirmarea acestor țări pe arena mondială și procesul de erodare a blocurilor militare. După cum se exprimă ei, „în Europa, care în profida crizelor tulburătoare din lumea a treia, rămâne din punct de vedere strategic cea mai importantă arenă de confruntare între superputeri, există indicii că cele două sisteme de alianță se află în primul stadiu de dizolvare; dacă acestea continuă, efectele asupra întregului sistem de relații internaționale ar putea fi profunde” (p. 146—147).

Ocupându-se de gama foarte largă a metodelor diplomatice folosite în practica statelor, autorii relevă complexitatea problemelor internaționale care determină oamenii de stat să facă uz cu prudență de recursul la forță și să evite escaladarea conflictelor. Criticând diplomația coercitivă, ei remarcă pe bună dreptate că „succesul în aplicarea diplomației coercitive nu este atins cu ușurință. Dezastrul este întotdeauna o decizie aproape iminentă” (p. 193). După părerea autorilor, un lucru foarte important îl constituie atitudinea pe care trebuie să-o adopte oamenii politici în condițiile de criză. Consacrând un paragraf distinct problemelor controlării crizelor („Crisis Management”), ei subliniază necesitatea menținerii unui control civil asupra opțiunii militare, necesitatea de a cantona mișcările militare numai la ceea ce este strict necesar, a nu se da impresia părții opuse că se intenționează a se recurge la mișcări militare de mare anvergură. Totodată, se impun opțiuni diplomatico-militare care să semnalizeze dorința de a negocia mai curând decât cea a alegerii soluțiilor militare și, nu în ultimul rând, se cere a se selecta opțiunile diplomatico-militare, lăsându-se celelalte părți o cale de a ieși din criză care să fie compatibilă cu interesele sale fundamentale. Aceste remarci ni se par deosebit de pertinente și actuale, autorii observând pe bună dreptate că „dacă catastrofa trebuie să fie evitată, factorii de decizie într-o criză trebuie să fie capabili să funcționeze la cel mai înalt nivel” (p. 219). Creșterea interdependențelor dintre state reprezintă un element de natură a fi luat în seamă în acțiunile diplomatice ale tuturor țărilor, stimulând soluții de reținere și evitarea unor manifestări de forță care ar contraveni scopurilor coope-

rării. Așa cum se arată în lucrare, „creșterea interdependenței asigură stimulentele pentru cooperarea între state și cel puțin potențial impune constrângeri unora dintre formele tradiționale de competiție și rivalitate” (p. 150—151).

O problemă deosebit de interesantă, căreia autorii îi acordă atenția cuvenită, privește compatibilitatea acțiunilor internaționale ale statelor cu principiile eticii. Arătând că există oameni politici care aderă la dictonul „scopul scuză mijloacele”, alții care, dimpotrivă, resping de principiu o asemenea teză — neadmițând realizarea unui scop licit prin mijloace ilegale —, iar o a treia categorie care apreciază că problemele trebuie privite numai în raport de contextul respectiv, autorii se fereșc să tragă o concluzie tranșantă în legătură cu problema eticii și folosirii forței în relațiile internaționale. Ei constată că majoritatea oamenilor politici americani preferă o abordare contextualistă, care nu exclude însă influența celor care se pronunță pentru luarea în considerare a valorilor morale. Referindu-se la atitudinea celor care militează pentru morală în relațiile internaționale, autorii constată că „politica externă este adesea imperfectă dintr-un punct de vedere și ei (moralistii, n.n.) asigură o apărare solidoasă împotriva tendinței oamenilor politici de a se angaja într-o auto-înșelare morală. Se uită adesea că Machiavelli — chiar dacă îl sfătuia pe principe să folosească, dacă ar fi fost forțat de împrejurări, mijloace discutabile din punct de vedere moral, în numele unor scopuri respectabile — remarcă în același timp că este important ca prințul să știe ceea ce a făcut și că și-ar încălca conștiința,

astfel încât valorile ar supraviețui în cele din urmă încălcării lor” (p. 278). Această remarcă nu satisface, desigur. După părerea noastră, raționamentul trebuie dus mult mai departe și admisă ideea că folosirea unor mijloace de încălcare a moralei, a dreptului internațional nu poate genera stabilitate, ci numai noi conflicte. Așa cum dovedește întreaga istorie, soluțiile bazate pe forță nu au fost niciodată viabile, iar concordanța acțiunilor de politică externă cu scopurile moralei internaționale rămâne singura alternativă care se impune pentru rezolvarea unor probleme deosebit de complexe pe care le cunoaște viața internațională. Intensificarea intervențiilor, acțiunilor de forță, a nesocotirii drepturilor suverane ale popoarelor nu pot oferi în nici un caz condiții pentru rezolvarea problemelor internaționale în care statele au poziții sau interese diferite. Pe de altă parte, este necesar să se descifreze cu mai multă atenție și sensul noțiunii de „etică” în relațiile internaționale. Din păcate, acest concept este privit încă în mod diferențiat, existând o morală a unor mari puteri a țărilor puternic dezvoltate și alta a unor țări care luptă pentru apărarea independenței, pentru emancipare socială și națională, pentru o nouă ordine și democrație internațională. Progresul comunității internaționale cere ca valorile moralei să fie corect înțelese și aplicate uniform în practica statelor, ca etica să triumfe definitiv asupra oricăror manifestări de forță sau politici arbitrare, iar popoarele să-și edifice în mod trainic relațiile pe principiile moralei și ale dreptului internațional.

Victor Duculescu

James D. Wilkinson, *The Intellectual Resistance in Europe*, Cambridge, Harvard University Press, 1981

Despre cel de al doilea război mondial există o literatură foarte bogată. Aspecte dintre cele mai diverse sînt investigate din unghiuri diferite. Se aduc noi mărturii cu privire la consecințele acestui flagel mondial, cel mai mare și cel mai dezastruos din cîte a cunoscut istoria vreodată.

În planul activității intelectuale, ca promotor al celui de al doilea război mondial, fascismul a „reabilitat” și perfecționat mijloace de oprimare a intelectualilor, de interzicere a gândirii libere, a opiniilor proprii. Ca răspuns la asemenea modalități a apărut rezistența intelectuală. Ce a reprezentat acest tip de rezistență în cel de al doilea război mondial? La această întrebare caută să răspundă cartea unui tânăr profesor ame-

rican James Wilkinson de la Universitatea Harvard din SUA. În această scriere, după cum autorul însuși mărturisește, se explorează impactul războiului asupra intelectualilor din trei țări apusene: Franța, Germania și Italia.

Examinarea temei cuprinde nu numai problematica propriu-zisă a perioadei cît a durat războiul ci ea este o analiză istorico-sociologică și politologică a fenomenului rezistenței intelectuale în contextul social, economic, politic și cultural din etapele premergătoare războiului. Criza spirituală care a cuprins un mare număr de intelectuali este efectul unor condiții specifice. Valorile culturii burgheze nu răspundeau nevoilor și exigențelor timpului. Caracterul

lor abstract rupt de realitățile sociale și umane a determinat atitudini de respingere a acestora de către intelectuali de diverse orientări politice și ideologice. Criticile lor s-au îndreptat mai ales, împotriva credinței și instituțiilor burgheze. Depresiunea economică, crizele politice, eroziunea credinței în valorile burgheze au condus pe mulți intelectuali la a-și pune cu toată seriozitatea problema evoluției Europei între cele două războaie mondiale.

Punctul culminant al atitudinilor și reacțiilor antiburgheze l-a reprezentat democrația capitalistă occidentală, neputincioasă în satisfacerea revendicărilor reale ale maselor ca și în soluționarea problemelor ridicate de perioadă ce a urmat războiului mondial. Asupra acestui aspect se oprește cercetătorul american. Vechea ordine burgheză care persista era asociată, în viziunea noilor generații, cu corupția financiară, cu imobilitatea și lipsa de inițiativă creativă. După exegetul american clasa mijlocie este cea care ar fi intruchipat cel mai exact tendința, dominantă în epocă, de renunțare la moștenirea cucerită în focul revoluției burgheze. De aceea, această clasă apare mai mult ca susținătoare a conservatorismului, neputinței, ipocriziei, ea abandonând libertatea, egalitatea și fraternitatea. Mai presus de toate acestea însă se evidențiază o trăsătură fundamentală a clasei de mijloc, și anume, materialismul ca mod de viață și lipsa idealurilor sociale.

Schițarea profilului clasei sociale considerată de autor ca principala vinovată pentru evoluția societății europene către război îi permite să sublinieze ideea că preocuparea intelectualilor se centra pe reacția lor împotriva decadenței morale și de aici atitudinea potrivnică față de instituțiile burgheze.

Ascensiunea fascismului, neputința democrației burgheze de a stăvili impactul forțelor susținătoare ale fascismului au determinat pe majoritatea intelectualilor să intre în arena luptei pentru păstrarea valorilor umane. Așa cum cu justețe remarcă și Wilkinson, în anii '30 acțiunea devine laborator în care intelectualii și-au afirmat idealurile. Experiența directă, implicarea nemijlocită în social au constituit pentru ei o formă esențială de cunoaștere. Dar vom observa împreună cu autorul, intelectualii din acea perioadă și-au definit scopurile lor numai prin răspuns negativ la acțiunile regimurilor aflate atunci la putere. În examinarea lumii tinerei intelectuali au definit credințele lor mai mult prin ceea ce au respins decât prin ceea ce au propus" (p. 7) se spune în cartea citată. Războiul i-a obligat pe intelectuali la o confruntare directă cu realitatea

concretă. Rezistența intelectualilor a apărut deci din necesitatea afirmării cu toată claritatea a valorilor umaniste, din nevoia opțiunii morale. Intrarea în rezistență subliniază Wilkinson a depins de propria opțiune în afara oricărei presiuni externe individului. Revolta față de atrocitățile comise de fascism, față de spiritul demolator al fascismului a stat la baza alegerii rezistenței ca modalitate de reacție la situația creată de război. Una din trăsăturile dominante ale Rezistenței intelectuale, asupra cărora stăruie cercetătorul american o constituie încrederea fermă în rațiune. Ca o ființă rațională omul este capabil de proiecte mărețe și de realizări extraordinare.

O altă trăsătură indicată de autor este neacceptarea de către Rezistență a compromisului. Opoziția față de fascism, față de război, se întemeia pe un ideal ce nu permite concesi, pe fidelitate absolută valorilor propagate și respingerea ideilor și concepțiilor antiumaniste, rasiste. Trecutul reprezenta pentru Rezistență un argument suprem pentru dovedirea inconsistenței și a lipsei de legitimitate istorică și culturală a valorilor impuse de fascism. De altfel o direcție esențială a acțiunii rezistenței intelectuale a constituit-o apărarea demnității umane în fața umilinței autorității regimurilor fasciste și în același timp afirmarea revendicărilor conștiinței împotriva terorii și coerciției. De aceea, susține Wilkinson, pentru intelectuali experiența rezistenței a conferit politicii o dimensiune morală care i-a determinat pe mulți să sacrifice propria lor securitate și propriile interese în această luptă foarte grea cu unul din cele mai puternice state din istorie — statul fascist și cu mașina de război germană. Eforturile fundamentale ale intelectualilor s-au concentrat pe dezvăluirea caracterului anacronic al doctrinei și praxisului fascist, a dimensiunii distructive a acțiunii concrete a fascismului. Analiza rezistenței intelectuale din Franța, Germania și Italia întreprinsă de autor este elocventă pentru modul în care s-au manifestat intelectualii în această perioadă deosebit de complexă. Folosind o gamă largă de procedee de investigare (studiul operelor publicate ale intelectualilor, articolelor, creațiilor literare, memoriilor, interviuri cu personalități reprezentative ale rezistenței) Wilkinson a urmărit integrarea atitudinilor rezistenței în contextul evenimentelor politice din acea perioadă, context care a impus, așa cum am menționat mai sus, opțiuni clare, neechivoce.

Dar rezistența intelectuală nu a fost numai opoziția față de fascism ea a reprezentat și un prilej de a impune modele morale. Cercetătorul american subliniază în cartea sa

că intelectualii și-au asumat existența de lideri morali, situație datorată condițiilor particulare impuse de opoziția clandestină din timpul războiului. Clandestinitatea a contribuit la manifestarea tendinței intelectualilor de a se vedea ei înșiși ca parte a unei elite. În acest punct al analizei o întrebare apare cititorului: rezistența intelectuală a acționat complet izolat de celelalte grupuri sociale? În cartea citată se amintește în treacăt că intelectualii s-au identificat cu cauza țărănimii, a proletariatului. Nici nu se putea altfel, pentru că în joc nu era numai statutul intelectualului. Se negau valori fundamentale, se puneau la îndoială realități esențiale (națiunea de pildă). Însă aceleași scopuri, adică apărarea valorilor perene ale culturii și civilizației, lupta împotriva fascismului, a totalitarismului, urmăreau și masele populare, cu deosebire proletariatul. Rezultă că rezistența intelectuală nu poate fi analizată în sine fără raportarea la rezistența politică. Însuși autorul sesizează legătura dintre intelectuali și politică dar văzută doar prin prisma implicării acestora în dezbaterile și respingerea fascismului. Menționăm mai sus că Wilkinson subliniază ca un element definitoriu pentru intelectualul antifascist trecerea din starea de expectativă la acțiune concretă, la opoziția deschisă de ideile fasciste. Puteau intelectualii să acționeze singuri, izolat fără a lua în seamă și acțiunea celorlalte grupuri și clase sociale? Fără îndoială că nu. Mărturie stau numeroase fapte înfățișate în volume și articole ale unora dintre intelectualii ce au făcut parte din rezistență.

Autorul cărții nu se oprește doar la studierea ideilor rezistenței intelectuale și la acțiunea ei în anii războiului. Întreprinde o investigație benefică a receptării ideilor re-

zistenței în primii ani de după cel de al doilea război mondial. Intelectualii, ne spune Wilkinson, au crezut că imediat după război pot să determine o schimbare în relațiile dintre oameni întemeindu-le pe norme și valori morale. După învingerea forțelor fasciste, după terminarea războiului au apărut ideile de dezvoltare a societății. Experiența i-a determinat pe intelectuali să vadă necesitatea schimbării sociale. Prefacerile sociale erau concepute doar ca o conversiune morală. Ceea ce era insuficient. Transformările morale nu se pot realiza decât într-un context social și economic, mai ales în perioada post-belică deci în răstimpul în care se puneau cu necesitate în toată Europa necesitatea unor mutații radicale în structurile sociale interne ca și a unor schimbări profunde în relațiile dintre state cu nivele de dezvoltare economică diferite, cu sisteme sociale diferite.

Cartea lui Wilkinson este o contribuție remarcabilă la studierea unui fenomen complex cum a fost cel al rezistenței intelectuale. Bazată pe o documentare extrem de amplă, pe analiza surselor primare cartea profesorului american se constituie într-o lucrare de referință în domeniu. Cu atât mai mult cu cât ea este o cercetare comparativă, ea fiind după cunoștința noastră prima lucrare de acest gen pe această temă. Ea răspunde unui scop real mărturisit chiar de autorul ei și anume, de a corecta părerea comună că „istoria culturală a Europei, în prima jumătate a acestui secol, a fost marcată exclusiv de temele disperării, scepticismului și relativismului moral” (p. 278). Ea este și un argument peremptoriu al participării intelectualilor la marile evenimente ale istoriei, la afirmarea valorilor și idealurilor perene ale umanității.

Constantin Schifirneț

Joseph Rothschild, *Ethnopolitics. A Conceptual Framework*, New York, Columbia University Press, 1982

Ca răspuns la importante schimbări determinate pe planul psihologiei și acțiunii politice de către consecințele economice și sociale ale revoluției științifice și tehnice în țările occidentale, în ultimul deceniu s-a reactualizat în literatura politologică interesul pentru problematica etnicității, accentuându-se necesitatea elaborării unui cadru conceptual pentru analiza acesteia în epoca actuală dar mai ales pentru a surprinde interacțiunea complexă și subtilă dintre etnicitate și politic. Este exact ceea ce își propune politologul american Joseph Rothschild în cartea sa *Ethnopolitics. A Conceptual Frame-*

work, lucrare ce are drept obiectiv esafodarea unui cadru de referință teoretic pentru investigarea a ceea ce autorul numește „etnicitate politizată” sau „politizarea etnicității”, definită ca „mobilizarea etnicității prin transformarea sa dintr-un dat cultural sau psihologic în instrument de manipulare politică în scopul schimbării sau întăririi unor sisteme de inegalități structurale între categoriile etnice” (p. 5). Politizarea grupurilor etnice apare ca un seismograf deosebit de sensibil al contradicțiilor generate de inegalitățile economice, sociale și politice. Acuitatea fără precedent a problematicii etnice în țările

capitaliste din perioada postbelică este explicată prin faptul că, în concepția autorului, societățile moderne și în curs de modernizare au ca trăsătură caracteristică „corelația asimetrică ce se auto-perpetuează dintre categoriile etnice și clasele socio-economice și repartitia puterii politice”, (p. 10) favorizată în principal de efectele „ambivalente” ale modernizării tehnologice care ar tinde, pe de o parte, să promoveze macrointegrarea încurajând speranțele de mobilitate socială și, pe de altă parte, ar alimenta tocmai acele inegalități a căror „legitimitate” par s-o submineze. Un loc central în explicarea raportului dintre etnic și politic îl ocupă primatul intereselor sociale și politice față de revendicările pur etnice, acestea din urmă reflectându-le cel mai adesea pe cele dintii. Politologul american vede „motorul conflictului etnic” în „percepția unor inegalități și inechități ale accesului la resursele educaționale, politice, administrative, sociale” (p. 39), evaluând cultura sociologică ca mult mai relevantă decât cea antropologică. Pentru elucidarea acestei dualități face apel la „stereotipurile” ce s-ar statornici la nivelul conștiinței de grup, reflectând atât „roluri socioeconomice” cât și „roluri etnice”, acestea din urmă însă avînd, în concepția sa, funcția de întărire a celor dintii.

Mergînd pe aceeași linie, Joseph Rothchild face dovada unei viziuni interesante, originale, desprinsă de o serie de clișee și tabuuri ale analizei de pînă acum a relației dintre etnic și politic, atunci cînd, încercînd să determine care sînt elementele definitorii ale etnicității, atribuie un rol crucial comunității dintre o arie geografică și permanența unor instituții politice, considerate mai importante decât numai rasa, limba, modul de viață, religia, etc. luate separat. Astfel, „conștiința etnonațională este produsul unei experiențe istorico-politice comune, chiar în absența altor criterii focalizatoare ale caracterului de națiune care ar diferenția populațiile între ele” (p. 94). Astfel, poporul american, francez, elvețian, nu ar fi existat decât ca produse istorice ale instituțiilor politice, ale statelor care „le-au creat” ca popoare.

Investigînd cauzele psihologice ale susceptibilității grupărilor etnice din societățile occidentale multietnice (și ale unora din fostele colonii recent eliberate) de a fi antrenate în arena competiției politice, autorul situează la loc de frunte „globalizarea interdependențelor științifice, tehnologice și economice, ... proces inegal și dezordonat care generează avantaje unor regiuni și grupuri împingînd alte regiuni și grupuri într-o poziție marginală și subordonată” (p. 110). În condițiile unor astfel de inegalități ar deveni tot mai acută la nivel individual

„necesitatea unei distanțări psihologice și a unei autonomizări sociale față de raționalitatea tehnocratică” (p. 115). Mobilizarea grupurilor etnice în scopuri politice ar traduce căutările individuale pentru o semnificație și o identitate într-o „cerință de grup pentru respect și putere”. Cu atât mai mult cu cît aceste procese au loc într-o lume „atît de structurată și supraorganizată încît le apare unora ca haotică” (p. 121). Implicită aici ni se pare a fi ideea alienării unor categorii ale populației, alienare a cărei percepție este întărită de corelația dintre poziția socială și economică și apartenența etnică.

În privința consecințelor pe plan politic ale acestui complex fenomen se apreciază că, aducînd în arena politică noi actori și „noi stiluri de participare”, politizarea etnicității ar determina o destabilizare a instituțiilor și proceselor politice.

Din dubla sa determinare socio-economică și politică, pe de o parte, izvorînd din inegalitatea accesului la resurse, statut social și participare la putere, și psihologică și culturală, pe de altă parte — de întărire a solidarității de grup în condițiile accentuării fenomenului alienării, — politizarea etnicității rezultă ca un fenomen ambivalent, ca o reacție culturală conservatoare dar și ca o promotoare a schimbării. Așa cum a putut sluji atît ca vehicul pentru agresiune, oprire și imperialism, cît și pentru salvarea identității naționale în perioade de reprimare, ea poate juca un rol creator sau distructiv, rigid sau flexibil, poate stimula sau frîna libertatea și progresul.

Deși arată că problematica etnică riscă să pună în pericol „legitimitatea” sistemelor politice ale țărilor occidentale ceea ce — subliniază Joseph Rothchild — nu este cazul în țările socialiste, autorul evită să analizeze modul în care s-a rezolvat problema națională în aceste din urmă țări, probabil pentru a evita și o comparație dintre cele două sisteme, omisiune ce lipsește analiza sa de o perspectivă semnificativă.

Conceptîndu-și cadrul teoretic conceptual prin prisma actualizării la nivelul etnicității a contradicțiilor generate de inegalitățile structurale ale societății (capitaliste) contemporane agravate de efectele revoluției științifice și tehnice, Joseph Rothchild pune în lumină o serie de anomalii structurale cît și de resorturi ale manipulării politice în societatea capitalistă actuală, deschizînd perspective noi în analiza epocii contemporane prin dezvăluirea unora dintre interdependențele și intercondiționările sale cele mai subtile și mai complexe, fără a da însă soluții pentru problemele ridicate.

Michael T. Greven, *Collected Essays on History and Policy of Science, New Delhi, National Institute of Science Technology and Development Studies, 1982*

Centrul indian de studii privind știința, tehnologia și dezvoltarea din Delhi a devenit bine cunoscut datorită intensei activități desfășurate de A. Rahman care a știut să atragă interesul și să asigure participarea la activitatea centrului a numeroși oameni de știință din întreaga lume. A intrat în tradiție ca rezultatele acestor colaborări să devină publice prin intermediul unor volume ce cuprind prelegeri și studii reprezentând puncte de vedere din cele mai diferite arii geografice și intelectuale ale planetei. În 1982 în această serie de publicații a apărut și cartea profesorului Michael Th. Greven din R.F. Germania (Universitatea Philipps din Marburg) care cuprinde studii despre rolul factorilor sociali și politici în dezvoltarea științifică și tehnologică. Tema majoră a cărții este pluralismul în sfera științei și modul în care acest fenomen se corelează cu structurile de interes și de putere din societatea contemporană. Astfel, pluralismul în sfera științei este explorat cu precădere pe trei planuri: teoretico-epistemologic, instituțional-organizatoric și ideologic (vezi studiile: *Problemele epistemologice și sociale ale existenței pluralismului științific și Pluralismul științific și cerințele științei*). Clisajul acestor planuri este realizat de Greven de-a lungul unui ax reprezentat de analiza sociologică a raporturilor științei cu societatea. Risipind orice iluzie privind o posibilă „pluralitate” absolută în genul unui univers științific deschis oricărei abordări, independent de contextul istoric și social, autorul subliniază că în fiecare secvență a istoriei umane condițiile sociale și politice au generat o anumită pluralitate, legitimând anumite manifestări ale spiritului științific și excluzând altele. În primul rând, el distinge un pluralism intrinsec științei contemporane care se manifestă prin coexistența, concurența și confruntarea teoriilor, metodologiilor, conceptelor în procesul căutării adevărului ca țel și valoare a cunoașterii științifice. Acest pluralism în planul teoretico-epistemologic are rădăcini mai vechi în istoria gândirii dar în societatea contemporană el a căpătat conținutul unei ample dezbateri cu privire la natura și finalitatea cunoașterii științifice. Referindu-se la condiția actuală a științelor politice și sociale Greven atinge câteva chestiuni esențiale care fac obiectul unor abordări diferite și ca atare devin expresia pluralismului științei în plan teoretic și metateoretic. În această categorie intră controversele privind admisibilitatea judecăților de valoare în expresiile științifice, caracterul pur

sau aplicat al cercetării științifice, angajarea partizană a științelor sociale sau abordarea neutră a faptelor sociale.

În sfera științei pluralismul nu constituie doar un fenomen intrinsec, rezultat al controversei și concurenței teoriilor ci decurge și din integrarea obiectivă a cercetării științifice în procesul reproducerii sociale și corelării ei cu practica, cu eficacitatea socială. Organizarea științei, ca sistem social specific, ne pune în fața aspectelor organizaționale ale pluralismului științific. „Producele” științei sînt astfel rezultatele unor procedee și metode de planificare, rezultatele cooperării între diferite instituții, folosirii unor echipamente existente ca și a condițiilor social-politice care favorizează sau nu cursul cercetării. Știința contemporană, în postura de „cercetare organizată” se înserează într-o anumită diviziune a muncii și într-un lanț de cooperări conform unor reguli și raporturi de putere.

În acest plan, structurile puterii se impun în modalități diferite, dar convergente, cum ar fi direcționarea instituțională a cercetării, alocarea de fonduri și echipamente, atribuirea de roluri și funcții și în ultima instanță prin relațiile contractuale în cadrul cărora puterea statală apare în calitate de client. O astfel de abordare, subliniază că pluralismul de ordin teoretico-epistemologic nu constituie un fenomen spiritual pur și nici nu pare întimplător ci este condiționat de istoria concretă a structurilor socio-politice. Datorită acestor conexiuni, instanțele extra-științifice pot juca un rol esențial în afirmarea unei teorii, ceea ce poate avea ca revers prohibiția anumitor teze științifice. Prof. Greven explică astfel dificultățile în căutarea adevărului științific în contextul social-politic propriu regimului fascist german. Dependența crescândă a științei contemporane de structurile puterii impune, în procesul amplificării democrației politice și sociale, acțiuni deliberate pentru asigurarea dezvoltării gândirii științifice. Abținerea de la rezolvarea controverselor științifice cu metode extra-științifice care duc la falsa legitimare a unei teorii științifice în defavoarea alteia, prin mijloacele ce stau la dispoziția suprastructurii politice, constituie o garanție a dezvoltării sănătoase a spiritului critic în sfera științei al cărui țel rămîne stabilitatea adevărului în universalitatea sa.

Un nivel diferit de manifestare a pluralismului în știință investigat de prof. Gre-

ven este reprezentat de confruntările în sfera concepțiilor despre lume și al ideologiilor. Și în acest plan, divergența sau ciocnirea doctrinelor este preponderent un proces social, cu un puternic răsunset în corpul teoretic al științei. Explicațiile cu caracter global, de natură metafizică sau ideologică, intră în categoria fenomenelor specifice pluralismului științei întrucât ele servesc adesea ca o fundamentare pentru cercetare și prin intermediul metodologiilor exercită o puternică influență asupra științelor particulare.

Formulind sintetic convingerile sale asupra perspectivelor pluralismului în știință prof. Greven se raliază lui Horkheimer care consideră că adevăratul pluralism aparține societății viitoare. Interpretând acest gând în studiul *Pluralismul științific organizațional-instituțional ca misiune politică a statului socialist*, Greven afirmă că statul socialist—în viziunea sa social-democratică are misiunea politică de a crea condițiile realizării acestui deziderat.

Culegerea de studii și articole elaborate de Michael Th. Greven atrage atenția și prin considerațiile sale privind viziunea europocentristă asupra dezvoltării științei. Expunerea punctului său de vedere critic are punct de plecare ideea că știința europeană a fost acceptată ca un concept universal al omenirii, care transcede determinările istorice și culturale din diferite continente datorită imperialismului, a expansiunii coloniale și a capitalismului. În virtutea poziției de putere a celor ce au adus în colonii cunoștințele lor științifice, propriul lor sistem de instruire și educare, profesorii și cărțile lor, știința care s-a constituit în arealul socio-economic și cultural al Europei a fost impusă băștinașilor în dauna culturii și dezvoltării cunoștințelor științifice autohtone. Consecințele negative ale acestui proces social devin deosebit de grave în contextul actual. În studiul *Rolul științei pentru dezvoltarea societăților așa-numitei lumi a treia* — Greven subliniază că orice sistem social își elaborează propriile sale căi acceptabile de a obține, acumula și face accesibilă cunoașterea necesară rezolvării problemelor producției sociale. Aceste modalități prin particularitățile lor oferă o imagine despre locul unei societăți în istorie. În fostele colonii acest proces a fost brutal întrerupt, colonialismul distrugând modelele culturale prin care se exprimă identitatea acestor societăți.

Acum, când revoluțiile naționale caută să restabilească valorile autohtone ele sînt confruntate cu o moștenire negativă. Pe de

o parte, știința modernă în lumea a treia apare ca un produs al cuceririi coloniale, ca rezultat al unei dominații culturale străine. Concluzia lui Greven este că actuala structură a științei continuă să favorizeze „centrul” dezvoltat în raport cu „periferia” în curs de dezvoltare, astfel încît în prezent știința participă încă la procesul post-colonial de exploatare. Dacă în plan istoric știința a jucat în Europa un rol integrator și în același timp a subminat inegalitatea, acum în țările în curs de dezvoltare ea are un rol dezintegrator și stabilește o nouă inegalitate. Procesul negativ al „reproducției dependenței” are loc astfel în sfera politicii cît și în domeniul socio-cultural.

Volumul se încheie cu un eseu prospectiv asupra relațiilor dintre tehnologie și societate în capitalismul contemporan. Dezvoltînd un punct de vedere critic, Greven afirmă că știința și tehnologia au căpătat o evoluție deformată datorită celor doi clienți ai „cercetării organizate”, statul capitalist și marile corporații. Drept rezultat „știința la ordin” este orientată spre sfera armamentului sau tehnologia spațială în timp ce cheltuielile pentru medicină, urbanizare, gerontologie sînt cu mult sub nevoile reale ale societății. Pornind de la aceste premise Greven dezvoltă cîteva teze critice la adresa evoluției tehnologiei contemporane: cererea pentru dezvoltare este formulată de stat și marile corporații; inovația tehnologică a căpătat o valoare limită, costul social fiind mai mare decît beneficiul social; îndeosebi această valoare limită este pusă în evidență de militarizare și cursa înarmărilor; dezvoltarea unei tehnologii alternative rămîne o problemă socială care depășește sfera științei; acest fapt subliniind cerința unei acțiuni adecvate din partea unor forțe sociale capabile să schimbe perspectivele. Concluzia lui Greven este că în formele sale tirzii capitalismul continuă să fie activ și poate căpăta forme noi de manifestare. Observațiile profesorului Greven corespund orientării sale politice, care, deși radicale și critice la adresa capitalismului contemporan, reflectă încă ezităările social-democrației. Cu toate acestea, studiile prof. Greven au meritul de a fi rezultatul unei analize lucide a limitelor capitalismului și a destinului științei într-o perioadă de revoluții în structurile sociale și gîndirea epocii.

Sergiu Tamaș